Антуан Лейє побрався з пані Матільдою Сурі, вдовою, а кохав її ще перед тим мало не десять років.

З паном Сурі, своїм гімназійним товаришем, Лейє приятелював здавна. Він дуже його любив, хоч і вважав за трохи недоумкуватого. Він говорив частенько: "Бідолаха Сурі пороху не винайде".

Коли Сурі одружився з панною Матільдою Дюваль, Лейє здивувався, і йому стало навіть трохи прикро, бо й сам накинув на неї оком. Панна Матільда, дочка їхньої сусідки, колишньої власниці галантерейної крамнички, яка покинула торгівлю, заощадивши невеличкий капітал, гарна, дотепна, розумна, вийшла заміж за Сурі задля його достатків.

Тоді у Лейє виникли інші надії. Він почав залицятися до приятелевої дружини. Непоганий на вроду, не дурний, багатий, він був певен, що йому пощастить, однак опікся. Тоді він закохався остаточно, але як близький чоловіків приятель остерігався, соромився, почував себе ніяково. Пані Сурі подумала, що він уже на неї не зазіхає, а тому щиро з ним заприятелювала. Так воно тяглося дев’ять років.

Аж якось посланець приніс коротеньку розпачливу звістку від бідної приятелевої дружини. Сурі нагло помер від аневризму.

Це приголомшило Лейє страшенно, бо були вони обидва перевесники; але майже одночасно всю його душу і тіло опанувало почуття глибокої радості, безмірної втіхи, полегкості — пані Сурі була вільна!

Він пожурився, однак, про людське око, для годиться перечекав належний час, як то личило, а через рік одружився з удовою.

Усі вважали той його вчинок за природний, шляхетний навіть. Так мусив зробити добрий приятель, чесна людина.

Нарешті він зазнав щастя, справжнього щастя.

Вони жили, як найщиріші друзі, зразу порозумівшися, шануючи одне одного. Не мали ніяких таємниць поміж собою, він їй, а вона йому розповідали про найпотаємніші свої думки. Лейє любив тепер свою дружину спокійно, в усьому на неї здавався. Він любив її, як чулу та віддану супутницю, як товаришку і друга. Але на серці в нього залишилася якась чудна, незрозуміла ненависть до покійного Сурі, що перший мав її, для якого вперше зацвіла її молодість, серце, який позбавив її до певної міри поетичності. Згадка про мертвого чоловіка затьмарювала щастя чоловікові живому. І ці запізнілі ревнощі до мертвого точили тепер його серце вдень і вночі.

Він зводив завжди мову на Сурі, розпитував без кінця про інтимні, таємні подробиці, бажав усе дізнатися про нього, про його звички. Переслідував Сурі своїми кпинами і в могилі, згадуючи поблажливо про його дивацтва, підкреслюючи його хиби й смішні риси.

Щохвилини він гукав до жінки через усю домівку:

— Матільдо!

— Чого тобі, мій друже?

— Йди-но сюди, на одне слово!

Вона підходила посміхаючись, знаючи наперед, що буде мова про Сурі, і потурала цій нешкідливій манії свого нового чоловіка.

— Скажи мені, чи пам’ятаєш, як Сурі хотів мені довести, ніби маленькі чоловіки завжди більше до вподоби жінкам, ніж високі?

І він вдавався в міркування, образливі для небіжчика, малого на зріст, і похвальні для себе — бо був на зріст високий.

А пані Лейє давала йому зрозуміти, що він має цілковиту, цілковиту рацію. І сміялася від усього серця, глузуючи з колишнього свого чоловіка на превелику радість теперішньому, що завжди докидав укінці:

— Що не кажи, а таки дивак був з того Сурі!

Вони були щасливі, зовсім щасливі. І Лейє безперестанку доводив жінці своє невгасиме кохання всіма звичайними засобами.

Аж ось однієї ночі, коли вони не могли ніяк заснути, бо в них обох прокинулась друга молодість. Лейє, міцно стискаючи в обіймах свою дружину та цілуючи щосили, промовив раптом:

— Скажи мені, серденько…

— А що?

— Чи Сурі… трудне, трудне це питання… Чи Сурі дуже… чи дуже він був палкий?

Вона у відповідь міцно його поцілувала й прошепотіла:

— Не такий, як ти, котику…

Ці слова потішили йото чоловіче самолюбство.

— Він був, мабуть, незугарний… так? — запитав.

Вона нічого не сказала. Засміялась тільки тихенько,

пустотливо, ховаючи обличчя на грудях у чоловіка.

Він запитав:

— Певне, був дуже незугарний і… як би то сказати… незграбний?

Вона ворухнула злегка головою, що мало означати: "Так… незграбний".

— Добре тобі надокучав за ніч, га?

Вона на цей раз відповіла щиро, з запалом:

— "г— Ой! Певне!

Він поцілував її ще раз за таку відповідь і прошепотів:

— Ото ще недотепа! Тобі за ним нещасливо жилося?

— Так. Невеселе було життя… щодня те саме…

Лейє відчув надзвичайну втіху, порівнюючи в думці

колишнє та теперішнє становище, на свою користь, звичайно.

Він трохи помовчав, йому набігли веселі думки.

— А скажи мені…— промовив.

— Що?

— Казатимеш мені по щирості, зовсім щиро?

— А певне, мій друже.

— Ну, то от, по правді, чи не спокушала тебе ніколи думка… щоб… щоб обдурити його, того йолопа Сурі?

Пані Лейє соромливо ойкнула стиха й ще щільніше притулилася чоловікові до грудей. Але той помітив, що вона сміється.

— Ні, справді,— наполягав він, — признайся по правді. Йому б до голови якраз пасували роги, отій нікчемі. Так би воно було кумедно, так кумедно! Бідолаха Сурі! Ну ж бо, ну, серденько, ти й справді можеш мені про це сказати, мені, мені особливо!

Він підкреслював "мені", маючи на думці, що коли б закортіло їй обманути Сурі, то лише з ним, з Лейє, ні з ким іншим вона б цього не зробила. І він аж тремтів від задоволення, чекаючи на те признання, впевнений у тому, що коли б вона не була така цнотлива, він ще тоді б її мав.

Але вона не відповідала нічого, все тільки сміялась, немов пригадавши щось дуже кумедне.

Лейє й собі почав сміятися з тієї думки, що міг він наставити роги Сурі. Ото чудасія, гарна була б штука справді!

Він бурмотів, заходячись від сміху:

— Бідолашний Сурі, бідолашний Сурі! Голова його для цього якраз пасувала! Ой, так же, так!

Пані Лейє корчилася під ковдрою від сміху, реготала до сліз, майже до крику.

А Лейє все своєї:

— Та ну-бо, признайся, нризнайся! По щирості. Ти ж добре розумієш, що мені з цього не може бути прикрості.

Тоді вона пробелькотала приглушено:

— Авжеж, авжеж.

Чоловік наполягав:

— Що авжеж? Та кажи-бо все!

Стримуючи сміх, вона схилилася аж до вуха Лейє, що чекав на приємне для нього признання, і шепнула:

— Авжеж, я обдурювала його.

Він здригнувся, немов снігом його обсипало, холод пройшов аж до кісток. Бурмотів розгублено:

— Ти… ти… ти його… обдурювала… по-справжньому?

Вона, все ще думаючи, що це його безмірно втішає,

відказала:

— Так… по-справжньому… до самого краю…

Він мусив сісти на ліжку, так його вхопило за серце; віддих йому урвався, він був такий уражений, ніби оце тільки дізнався, що сам рогатий. Помовчав, потім сказав просто:

— Ага!

Вона теж перестала сміятися, запізно зрозумівши свою помилку.

Лейє запитав нарешті:

— Аз ким?

Вона мовчала, підшукуючи відповідь.

Він повторив:

— З ким?

— З одним молодим хлопцем, — здобулася вона на слово.

Він рвучко повернувся до неї й сухо мовив:

— Та певне, що не з куховаркою! Я тебе питаю, з яким хлопцем, чуєш?

Вона не відповідала. Він ухопив ковдру, якою жінка закрилася з головою, кинув її на середину ліжка, і знову сказав:

— Я хочу знати, з яким саме хлопцем, чуєш?

Тоді вона промовила через силу:

— То я на сміх сказала.

Але він трусився зі злості:

— Що? Як? На сміх сказала? То ти з мене глузуєш? Я цього не стерплю, розумієш? Я тебе питаю, як зветься той хлопець?

Вона лежала горілиць, непорушно, мовчки.

Він узяв її за руку і міцно стис:

— Чи чуєш ти нарешті? Я вимагаю, щоб ти відповіла, коли я кажу.

Тоді жінка промовила злякано:

— Ти, видно, збожеволів! Дай мені спокій!

Віjі тремтів від люті, не знав уже, що казати, шалів, торсав її з усієї сили та все повторював:

— Чи ти чуєш? Чи ти чуєш?

Вона, щоб звільнитись, зробила раптовий рух і кінчиками пальців ненароком влучила чоловіка в ніс. Він спалахнув гнівом, гадаючи, що жінка його вдарила, і кинувся на неї.

Навалившись на неї і б’ючи по щоках з усієї сили, він кричав:

— На, на, на, ось тобі, розпуснице! Повія! Повія!

Нарешті, задихавшись, знесилившись, він підвівся й попрямував до комода, щоб випити підсолодженої помаранчевої води, бо почував себе розбитим, аж падав.

А вона плакала, уткнувшись у подушку, голосно хлипала, зрозумівши, що скінчилося її щастя з власної її вини.

Тоді, ридаючи, пролепетала:

— Чуєш, Антуане, йди-но сюди! Я тобі збрехала, ти розумієш, слухай!

І, приготувавшись тепер до оборони, озброївшись доказами та хитрощами, вона трохи підвела розкуйовджену голову в збитому набік чепці.

Лейє повернувся й підійшов до неї; йому було соромно, що він побив її, але в глибині свого подружнього серця він відчував невгамовну ненависть до цієї жінки, що зрадила іншого, Сурі.